

Վ. Ռ. ԲԵՐԳ

**ՅԵԳԻՊՏԱՅՈՐԵՆԻ
ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՉՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ**

633-1

F-55

24 SEP 2010

6331
P-55

„ՄՈՒՐՆԻՍԻՆԳՆ“ Ի ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՍՏԱՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ № 19

ЦЕНТР. ГОСБИБЛИОТЕКА СССР
И Н В. № 530 3
С. С. С. С. С.

633.1

**ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ**

**Культура кукурузы в нацобластях.
НА АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ**

ԹԱՐԿԻՄ. Հ. Մ.

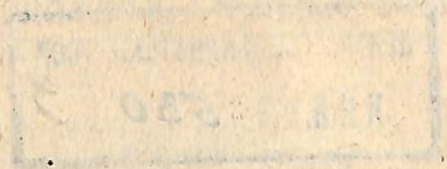

**ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՒՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎ-
ԿԱՍԻ ՅԵՐԿՐԱՅԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ**

ԲՈՍՏՈՆՆԵՐ Դ-Վ.
1930

04.03.2013

18661

43148.63

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Յեզիպտացորենը բնակչության համար պարեն է, անասունների համար—կեր, իսկ արդյունաբերության համար—հումաբույթ: Յեզիպտացորենը մի յերաշխիք է հացաբույսերի պակաս բերքի դեպքում: Յեզիպտացորենն արտածվող ապրանք է:

Մեր Հ.Վովկասյան յերկրամասում նա մեծ տարածություն է բռնում (1929 թվականին յեղել է 1 միլիոն 243 հազար հեկտար, իսկ այս տարի կլինի 1 միլիոն 794 հազար հեկտար): Սակայն այս դես ևս շատ անբավարար է, համեմատած մեր ամբողջ ժողովրդական տնտեսության պահանջների և այն հնարավորությունների հետ, վորոնք տալիս է յեզիպտացորենի մշակությունը:

Յեզիպտացորենի ուղիղ մշակույթի դեպքում մի հեկտարից կարելի յե ստանալ մինչև 500 փութ հացահատիկ և մինչև 2 հազար փութ կանաչ զանգված (зеленая масса):

Ավերացնելով յեզիպտացորենի ցանքի տարածությունը, բարելավելով նրա մշակումն ու խնամքը, կարելի կլինի ասել, վոր մենք կլուծենք մեր անասուններին կերով ապահովելու խնդիրը: Լավ կազմակերպված, մեքենայացված տնտեսության մեջ յեզիպտացորենը, ավելանալով ցորենի վրա, խնայողություն կտա, շատ ու շատ տոկոսներով կկրճատի ցորենի ծախսումը պարենավորման համար: Վերջապես, յեզիպտացորենը սոյայի հետ մեկտեղ հանդիսանում է մյուս բոլոր հացահատիկային կուլտուրաների համար ամենալավ նախորդը:

Հյուսիսային Կովկասի ազգային շրջաններում յեզիպտացորենն ամենագլխավոր դաշտաբուծական կուլտուրան է: Անցյալ տարի ազգային շրջաններում յեզիպտացորենի ցանքերի

տարածութիւնը կազմում էր 300 հազար հեկտար, իսկ այս տարի այդ տարածութիւնն զգալի չափով պիտի լայնացվի:

Անհատական, կոտորակված գյուղացիական տնտեսութիւնը չէր կարող ուղիղ կերպով խնամել յեզիպտացորենին, չէր կարող ոգտագործել վոչ միայն նորագույն, կատարելագործված մեքենաները, այլ ընդհակառակը, նույնիսկ չէր կարող լրիվ բեռնվածութեամբ ոգտագործել արտադրութեան այն չնչին միջոցները, վորոնք գոյութիւն ունեցին: Ուստի և զարմանալի չէ, վոր ազգային շրջաններում յեզիպտացորենը տալիս էր չափազանց ցածր, ուղղակի չնչին բերք: Մի քանի շրջաններում նա աշխատավոր գյուղացիութեանը վոչ միայն չէր բերում յեկամուտ, այլ և տարե-ցտարի վնասներ էր տալիս:

Աշխատավոր գյուղացիք—լեռնեցիները միայն կոլխոզներում համախմբվելով—կարող են ոգուտով աշխատել թէ իրենց և թէ մեր յերկրի ամբողջ ժողովրդական տնտեսութեան համար: Միայն կոլխոզում կարելի յէ տնտեսութիւնը վարել ուղիղ, գիտականապես և սպանային կերպով: Ուղիղ և հմուտ մշակվելով, յեզիպտացորենը կտա չտեսնված բերք և յեկամուտ, աշխատավոր լեռնեցիներին դուրս կբերի նյութական և կուլտուրական ազատագրման ճանապարհը: Կոլեկտիվացումը վերջին հարվածը կհասցնի բատրակութեան, չքավորութեան և միջակների դարավոր թշնամուն—կուլակին:

Ընկ. Բերգի այս գրքույկը սովորեցնում է, թէ ինչպես պիտի մշակել յեզիպտացորենն ազգային շրջաններում, ինչպես անել, վոր նրանից բարձր բերք ստանալ:

Հյուսիսային Կովկասի ազգային շրջանները, վորտեղ յեզիպտացորենը հանդիսանում է գլխավոր կուլտուրա—պետք է առաջին հերթին հաջողեցնեն նրա բերքի բարձրացումը:

Մրա համար հիմք են ծառայում համատարած կոլեկտիվացումն ու մեքենաները:

Ն. ԲՈՒՐՇԵՆՈ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԸ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱ ՅԵ

Յեզիպտացորենը լայնորեն տարածված է ազգային շրջաններում: Չեչնիայում, Ոսեթիայում և Ինգուշեթիայում ցանքերի յուրաքանչուր 100 հեկտարից*) 76 հեկտարը յեզիպտացորեն է, Հյուսիսային Ոսեթիայում—85 հեկտարը, Ինգուշեթիայում—97 և միայն Կաբարդայում յեզիպտացորենն ավելի սակավ նշանակութիւն ունի. այստեղ բոլոր ցանքերի ամեն մի 100 հեկտարից յեզիպտացորենը բռնում է միայն 64 հեկտար: Ոսեթիայում, Ինգուշեթիայում և Չեչնիայում կան գյուղեր և ամբողջ ռայոններ, վորտեղ բացի յեզիպտացորենից, փոչինչ չի ցանվում:

Յերեք խոշորագույն շրջաններում—չեչենական, հյուսիս-ոսեթիական և ինգուշական—յեզիպտացորենը վոչ միայն գերակշռում է դաշտերում, այլ և հանդիսանում է գլխավոր հացը, վորով կերակրվում է բնակչութիւնը: Կաբարդայում յեզիպտացորենով կերակրվում են կորեկի ու ցորենի հետ հավասար: Ընդհանրապես, այդ շրջաններում յեզիպտացորենի նշանակութիւնը շատ մեծ է և նրա վրա յէ կառուցված ամբողջ տնտեսութիւնը: Նրանով կերակրվում է բնակչութիւնը, նա ծառայում է վորպես անասունների կեր և միևնույն ժամանակ հանդիսանում է վորպես գլխավոր մթերք վաճառքի համար, այ-

*) 1 հեկտարը հավասար է 0,9 դեսյատինի:

սինքն կազմում է գյուղացիական տնտեսութեան յեկամուտներին հիմնական աղբյուրը: Ազգային շրջանների ժողովրդական տնտեսութեան համար յեզիպտացորենն անհրաժեշտ է նաև վորպես հումուլթ՝ ուրայագործական և գինեգործական գործարանների համար, վորոնց թիվն այնտեղ հասնում է մինչև 10-ի:

1 միլիոն 243 հազար հեկտար յեզիպտացորենից, վորն անցյալ տարի կար մեզանում—Հյուսիսային Կովկասում—մոտ 300 հազար հեկտարն ընկնում է. ազգային շրջանների դաշտերին: Այս պատճառով պարզ է, վոր յեզիպտացորենի նուշխիսկ չընչին անբերրիութեանն իսկույն և յետ վատ է անդրադառնում ազգային շրջանների տնտեսութեան վրա և մասամբ նուշխիսկ Հյուսիսային Կովկասի ժողովրդական տնտեսութեան ընդհանուր կառուցվածքի վրա: Ահա թե ինչու յեզիպտացորենի լավ բերք ստանալը շատ և շատ կարևոր է մեր ամբողջ յերկրամասի համար:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇԱՏ ՑԱԾՐ Ե

Բազմամյա դիտողութեանները ցույց են տալիս, վոր ազգային շրջաններում յեզիպտացորենի բերքատվութեանը շատ ցածր է: Միջին հաշվով Ոսեթիայում մի հեկտարից հավաքվում է 20 և 45 ցենտներ*) յեզիպտացորենի հացահատիկ, Ինգուշեթիայում—15 և կես ցենտ., Չեչնիայում—12 ցենտ. և Կարբարայում ընդամենը միայն 11 ցենտներ: Ազգային շրջանների համար այսպիսի բերքը չափազանց անբավարար է, քանի վոր բնութեան պայմանները (կլիման և հողը) յեզիպտացորենի համար այստեղ շատ լավ են: Յեզիպտացորենի բերքատվութեան կողմից ազգային շրջանները սաստիկ յետ են մնում ուսական շրջաններից: Ահա թվեր, վորոնք ցույց են տալիս յեզիպտացորենի բերքը ուսական և ազգային շրջաններում.—

*) Ցենտները հավասար է 6 և մեկ տասերորդական փթի:

1 հեկտարից ստացվող յեզիպտացորենի բերքը ցենտներով

ՌՈՒՍՍԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ		ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ	
Շ Ր Ջ Ա Ն Ն Ե Ր	Քանի ցենտն.	Շ Ր Ջ Ա Ն Ն Ե Ր	Քանի ցենտն.
Արմավիրի	20 ¹ / ₂	Հյուսիս. Ոսեթիա	20 ¹ / ₂
Մայկոպի	16 ¹ / ₂	Ինգուշեթիա	15 ¹ / ₂
Կուբանի	16	Կարաչայ	12 ¹ / ₂
Սուստենսկի	13	Չեչնիա	12
Տագանրոպի	13	Կարբարա	11
Թերեքի	12		

Այս աղյուսակը ցույց է տալիս, վոր միայն Ոսեթիան ունի այնպիսի բերք, ինչպես Արմավիրի շրջանը, իսկ մյուս ազգային շրջանների բերքը շատ ու շատ ցածր է, քան ուսական շրջաններում:

Կուլտուրապես ուղիղ մշակվելու դեպքում յեզիպտացորենը միջին թվով կտա մի հեկտարից 33—50 ցենտներ, իսկ առանձին դեպքերում նաև մինչ 100 ցենտներ: Մեր յերկրամասում այդպիսի բարձր բերք ստանում են Ոսեթիայում ու Չեչնիայում գտնվող բոլոր փորձադաշտերն ու փորձնական հողամասերը, իրենց դաշտերն ուղիղ մշակող մի քանի կոլխոզներ, ինչպես նաև լեռնեցիական գ.-տ. ինստիտուտը: Այստեղից մենք տեսնում ենք, վոր ազգային շրջանների գյուղացիական տնտեսութեաններում բերքը շատ ցածր է և նուշխիսկ վնասաբեր: Այդ վնասը բոլորովին պարզ կյերևա, յեթե մենք յեզիպտացորենի դաշտերում գործադրված աշխատանքի արժեքը համեմատենք ստացված բերքի արժեքի հետ: Հաշիվները ցույց են տալիս, վոր միջին հաշվով մեկ հեկտար յեզիպտացորենի վարելու, ցանելու, քաղհանելու և հավաքելու ամբողջ աշխատանքը նրստում է 55 ուրբլի: Յեթե յեզիպտացորենի հասկերի (початка) 1 ցենտներն արժե 3 ուրբլի և ցողունների 1 ցենտները—60 կոպեկ, ապա հասկերի և ցողունների ամբողջ բերքը վա-

ճառելիս մի հեկտարից գյուղացին կարող է ստանալ—Ոսեթիայում 91 ուղբլի, Ինգուշեթիայում—62 ուղբլի և Չեչնիայում—49 ուղբլի: Այստեղից յերևում է, վոր յեգիպտացորենի 1 հեկտարից Ոսեթիայի գյուղացին ստանում է 36 ուղբլի ոգուտ, Ինգուշեթիայի գյուղացին—միայն 7 ուղբլի, իսկ Չեչնիայի գյուղացու աշխատանքն այնտեղի բերքով նույնիսկ չի հատուցվի:

ԲԵՐՔԸ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՊԵՏՔ Ե ԲԱՐԵԼԱՎԵԼ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՄՇԱԿՈՒՄԸ

Ամեն մեկին հասկանալի յե, վոր այսուհետև անտեսությունն այսպես վարել չի կարելի: Այդպիսի ցածր բերքատվությունը, վորը չնչին վարձատրություն է տալիս հողագործի աշխատանքի համար, անթույլատրելի յե թե իրենց, գյուղացիների և թե ամբողջ ժողովրդական անտեսության շահերի տեսակետից: Այդ դրությունից կա միայն մի յեղք—պետք է բարձրացնել յեգիպտացորենի բերքը: Սակայն դրա համար անհրաժեշտ է գիտենալ, թե լեռնական գյուղացիների ստացած բերքն ինչո՞ւ յե այդպես ցածր:

Մի քանիսները կարծում են, թե ցածր բերքը կախումն ունի ազգային շրջանների կլիմայից և հողից: Այդ ճիշտ չէ: Վորպեսզի ապացուցել, վոր կլիման և հողն այստեղ գործ չունեն, համեմատենք ոսեթիական և ինգուշական գյուղացիների վերջին 4 տարվա բերքը Լեռնական գ.տ. Ինստիտուտի ստացած բերքի հետ.—

Լեռնական Ինստիտուտի դաշտերը գտնվում են նույն վայրերում և նույն կլիմայական պայմաններում, ինչ վոր գյուղացիական դաշտերը: Սակայն Ինստիտուտի դաշտերը 2 անգամ ավելի բերք են տալիս, քան ոսեթիական դաշտերը և 2 և կես անգամ ավելի, քան ինգուշական դաշտերը:

Ուրեմն պարզ է, վոր ազգ. շրջանների ցածր բերքի պատճառները պիտի փնտրել մի այլ տեղ, քան հողում ու կլիմայում:

Ազգային շրջանների գյուղացիների ցանած յեգիպտացորենի վատ բերքի իսկական պատճառները կարելի յե սահմանել, յեթե համեմատենք գյուղացիական դաշտերում ցանվող յեգիպտացորենի ցանքն ու մշակումն առաջավոր կոլխոզների ու փորձնական կայանների դաշտերի հետ: Այդ պատճառները շատ են և նրանցից գլխավորները հետևյալներն են.—

- 1) Յեգիպտացորեն ցանելու համար հողը վատ և ուշ վարելը:
- 2) Վատ հացահատիկը, վորը գյուղացիք ցանում են իրենց հողերում:
- 3) Վոչ ուղիղ և ուշ ցանքը:
- 4) Յեգիպտացորենի դաշտերի վատ խնամքն ու նրանց խիստ աղտեղվածությունը:

Ուրեմն բերք բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է նախ յեվ առաջ վերացնել այդ բոլոր քեռությունները: Պետք է լավ յեվ իր ժամանակին վար անել, դաշտերում ցանել լավ սերմացու, կատարել ուղիղ ցանք յեվ լավ խնամել յեգիպտացորենին: Այս բոլորը կսա այն բերք, վորը հիսա ստանում է Լեռնական գ.-ս. Ինստիտուտը: Պետք է վնասականապես դեն շրջարտել յեգիպտացորենի մեակման հին յեղանակներն յեվ անցնել նորերին, վորոնք մեակել են՝ ագրոնոմիական գիտությունը, առաջավոր կոլխոզներն ու լավագույն պրակտիկները: Դրա համար մենք պետք է նախապես ծանոթանանք իրեն, յեգիպտացորենի բույսի հետ և իմանանք, թե նա ինչպես է կաղմբված, ինչպես է ապրում և ինչ պահանջներ ունի գեպի հողն ու կլիման: Միայն յեգիպտացորենի առանձնահատկությունները և նրան խնամելու կանոնները գիտենալով կարելի յե բարձրացնել ազգային շրջանների այդ արժեքավոր բույսի բերքը:

ԻՆՉՊԵՍ Ե ԿԱԶՄՎԱԾ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ԲՈՒՅՍԸ ՅԵՎ ԻՆՉ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ՆԱ ՈՒՆԻ ԴԵՊԻ ՀՈՂՆ ՈՒ ԿԼԻՄԱՆ

Վորպեսզի ավելի լավ ուսումնասիրենք յեգիպտացորենի կազմվածքի առանձնահատկությունները, համեմատենք նրան ուրիշ դաշտային բույսերի հետ:

Մենք կտեսնենք, վոր յեզիպտացորենը մյուս հացաբույսերից տարբերվում է իր արմատի, ցողունի, տերևների ու ծաղիկների կազմվածքով: Յորենը, վարսակն ու կորեկն ունեն ավելի մանր ու բարակ արմատներ, վորոնք հողի մակերևույթին ավելի մոտիկ են տեղավորվում: Իսկ յեզիպտացորենի արմատները հաստ են, ամուր և ավելի խորն են մտնում հողի մեջ: Ուրեմն յեզիպտացորենի համար պահանջվում է ավելի խորունկ վար, քան ցորենի, վարսակի ու կորեկի և ուրիշ մանրարմատ բույսերի համար:

Յեզիպտացորենի ցողունն ու տերևները խոշոր են: Յողունը շատ բարձր է, մարդուս հասակից ավելի բարձր, իսկ տերևները ցողունից լայնորեն փռվում են բոլոր կողմերը: Այդ առանձնահատկությունն հետևանքով, յեզիպտացորենի բույսերը դաշտում պիտի կանգնած լինեն ազատ, վորպեսզի չսավերեն մեկ-մեկու: Անհրաժեշտ է, վորպեսզի արևի ճառագայթները իաչափ լուսավորեն յեզիպտացորենի ցողունի վրա յեղած ակմեն մի առանձին տերևը: Ուստի և յեզիպտացորենը պիտի ցանել նոսր և ուղիղ շարքերով: Միայն այս դեպքում նա բարձր բերք կտա:

Յեզիպտացորենի հատիկն իր սաղմում պարունակում է շատ ճարպային նյութեր (յուղ): Այս պատճառով յեզիպտացորենը չի կարելի ցանել ցուրտ յեղանակի դեպքում, քանի վոր սառը հողում ճարպային նյութերն սկսում են փշանալ, իսկ նրանց հետ փշանում է նաև սաղմը և յեզիպտացորենի հատիկը կորցնում է ծլելու բնգունակությունը: Գարնանացան գարին, որինակ, կարելի յե ցանել շատ վաղ, յերբ հողը դեռ նոր է թեթև չափով տաքացել: Իսկ յեզիպտացորենը պետք է ցանել ավելի ուշ, յերբ հողն արդեն լավ տաքացած է լինում: Ուրեմն յեզիպտացորենի հատիկի կազմվածքի առանձնահատկությունից ել բղխում է նրա—յեզիպտացորենի մշակման վորոշ պահանջը:

Յեզիպտացորենի ամեն մի բույսի վրա կա փունջ (ավել) և հատի: Փունջն իր փոշանոթներով իրենից ներկայացնում է արու ծաղիկներ, իսկ հատիկը (վարսանդներով)—եգ ծաղիկներ: Փնջից դուրս է գալիս առանձին փոշի—դեղին գույնի շատ

մանր հունդեր: Ընկնելով հասկի մետաքսանման թելերի վրա, նրանք բեղմնավորում են պտղատեղը, վորից հետո սկսում են զարգանալ հատիկները: Յեթե թելերի վրա փնջից փոշի չի ընկնում, ապա հատիկ մնում է գատարի, առանց հատիկի: Փոշին դեպի հատիկ տանում է քամին և ուրեմն, յեզիպտացորենի բեղմնավորումը կատարվում է քամու միջոցով: Փնջերի ծաղկման ժամանակ փոշին ամպերի պես գնում է ամբողջ դաշտով և թռչում է հեռու, մի քանի կիլոմետր: Յորենի և վարսակի պտղատեղերն իրենց փոշիով և վարսանդը գտնվում են մի հատիկի ծաղիկի մեջ և նրանց բեղմնավորումը կատարվում է ուղղակի մի ծաղիկի մեջ:

Ամեն մի հողագործ—կտրեկտիվիստ և անհատ հողագործ պետք է այս բոլորը լավ գիտենա, քանի վոր այստեղից են բղխում գանազան կուլտուրաներ ցանելու գործնական կանոնները: Յեթե մենք իրար կողքի ցանենք ցորենի յերկու տեսակ, ապա նրանք իրենց բոլոր տեսակային հատկությունները մաքուր և լիովին կպահեն, վորովհետև ցորենի փոշի ընկնելը տեղի յե ունենում մի ծաղիկի վրա և մյուս բույսերի փոշին նրա վրա չի ընկնում: Իսկ յեթե մենք իրար կողքի ցանենք յեզիպտացորենի յերկու տեսակ, ապա մյուս բույսերի փոշուց բեղմնավորվելու հետևանքով, տեսակների 'առանձնահատկությունները խտոնվում են: Իրա արդյունքն այն է լինում, վոր արդեն ցանքի առաջին տարուց հետո մաքուր տեսակներ չենք ունենա: Յեզիպտացորենի ծաղկման և բեղմնավորման այդ առանձնահատկություններից ել բղխում է հետևյալ չափազանց կարևոր յեզրակացությունը.—յեզիպտացորենի յերկու տեսակները չի կարելի իրար կողքի ցանել:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով յեզիպտացորենային բույսի գլխավոր առանձնահատկությունները, մենք կարող ենք իմանալ, թե նա ինչ պահանջներ ունի դեպի հողը, կլիման և մշակման յեղանակները: Այս պահանջներից ամենագլխավորները հետևյալներն են.—

1) Յեզիպտացորենը չի կարող զարգանալ այնպիսի հողերում, վորտեղ հողային շերտերում գտնվող ջրերը մոտեցած են լինում յերկրի մակերևույթին, քանի վոր յեզիպտացորենի ար-

մատները խորն էն մտնում հողի մեջ: Ուրեմն ձորահովիտներում, վորտեղ կանգ ե առնում ջուրը, վոչ մի դեպքում չի կարելի յեզիպտացորեն ցանել:

2) Յեզիպտացորենը չի կարելի ցանել սառը հողում, վորովհետև նրա հատիկն սկսում ե աճել միայն այն ժամանակ, յերբ հողը լավ տաքանում ե և կունենա 12—15 աստիճան ըստ Յելսիուսի*):

3) Յեզիպտացորենը լույսի շատ կարիք ունի և պահանջում ե, վորպեսզի նրա բոլոր տերևները լավ լուսավորվեն: Ուստի և նրան չի կարելի ցանել խիտ, քանի վոր այդպիսի ցանքի դեպքում բույսերն սովերում են մեկ-մեկու և վատ են զարգանում: Այստեղից բխում ե շարքացանի անհրաժեշտութիւնը:

4) Վորովհետև յեզիպտացորենը շատ լույս ե պահանջում նա չի կարող հաշտվել մոլախոտերի հետ, վորոնք նրան արագութեամբ ճնշում են: Ուրեմն յեզիպտացորենը պահանջում ե մաքուր դաշտեր, աճման ընթացքում մանրակրկիտ խնամք և բոլոր մոլախոտերի վոչնչացում:

5) Յեզիպտացորենն ունի խոշոր ցողուն և լայն, մալի տերևներ: Իր զարգացման համար յեզիպտացորենը պահանջում ե շատ ջուր, վորը նա իր արմատներով վերցնում ե հողից: Յեզիպտացորենի ցանքի հողը պետք ե պատրաստել այնպես, վոր ցանելու մոմենտին նա ունենա ջրի մեծ պաշար: Բացի դրանից, յեզիպտացորենի աճման ժամանակ անհրաժեշտ ե հողը պահել փխրուն դրութեամբ, վորպեսզի շատ խոնավութիւն չբերի: Այս բանն առանձնապես կարևոր ե չորային ռայոններում:

6) Յեզիպտացորենը բեղմնավորվում ե քամու միջոցով, վորը հեռու յե տանում ու տարածում նրա փոշին: Ուրեմն յեզիպտացորենի յերկու տեսակները յերբեք չի կարելի ցանել իրար կողքի, այլ նրանց պիտի ցանել մեկ-մեկուց շատ հեռու— 2 - 3 կիլոմետր տարածութեամբ:

Ահա այն գլխավոր պահանջները, վորոնք յեզիպտացորենն առաջադրում ե հողագործին: Յեզիպտացորենի բերքն ել կախ-

*) Յեզիպտացորենի ցանքի սովորական ժամանակը ապրիլն ու մայիսի սկիզբն ե:

ված ե նրանից, թե հողագործը վորչա՞փ կկարողանա կասարել այդ պահանջները: Ամեն մի գյուղացի յեվ ամեն մի կոլխոզ պե՛տք ե լավ հիշե՛լ, վոր յեզիպտացորենի բերքը նրանցից ե կախված: Հարկավոր ե միայն աշխատանք քափել, ուսագրութիւն յեվ հոգասարութիւն ցուցահանել յեզիպտացորենի մեակվան ժամանակ յեվ նա առաստեղն վարձատրի այդ բոլորը:

Հիմա տեսնենք, թե ցանքափոխութեան դաշտերում յեզիպտացորենի համար ինչպիսի հերթ պիտի պահպանել:

ՅԵԳԻՊՏԱՅՈՐԵՆՆ ԻՆՉ ՏԵՂ ՊԻՏԻ ԲՈՆԻ ՅԱՆՔԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ

Ցանքափոխութիւն կոչվում ե հողի ոգտագործման այնպիսի կարգը, յերբ այդ հողը բաժանվում ե վորոշ քանակութեամբ մասերի և ամեն մի մասը յուրաքանչյուր տարի ցանվում ե վորոշ կուլտուրայով: Թե այդ մասերում ինչպես ե տեղի ունենում կուլտուրաների հերթափոխութիւնը, այդ ցույց ե տալիս հետևյալ աղյուսյակը: Որինակի համար վերցնենք քառադաշտ ցանքափոխութիւնը— 1) յեզիպտացորեն, 2) Աշնանացան ցորեն, 3) յեզիպտացորեն և 4) կարտոֆիլ:

Տարիներ	1-ին հոգամաս	2-րդ հոգամաս	3-րդ հոգամաս	4-րդ հոգամաս
1930	Յեզիպտացորեն	Աշնանաց. ցորեն	Յեզիպտացորեն	Կարտոֆիլ
1931	Աշնանաց. ցորեն	Յեզիպտացորեն	Կարտոֆիլ	Յեզիպտացորեն
1932	Յեզիպտացորեն	Կարտոֆիլ	Յեզիպտացորեն	Աշնանաց. ցորեն
1933	Կարտոֆիլ	Յեզիպտացորեն	Աշնանաց. ցորեն	Յեզիպտացորեն
1934	Յեզիպտացորեն	Աշնանաց. ցորեն	Յեզիպտացորեն	Կարտոֆիլ

Ինչպես յերևում ե այս աղյուսյակից, կոլխոզում կամ հողային ընկերութիւնում ամբողջ հողը բաժանվում ե չորս հավասար մասերի, վորոնց վրա տարե-ցտարի վորոշ կարգով հերթափոխվում են յերեք կուլտուրաներ: Հինգերորդ տարում այդ ցանքափոխութեան մեջ ամեն մի կուլտուրա վերադառնում ե իր հին տեղը: Յեթե ցանքափոխութիւնը լինի վոչ թե քառադաշտ, այլ վեցադաշտ, ապա կուլտուրաներն իրենց հին տեղը

կվերադառնան յօթերորդ տարում, ութագաշտ ցանքափոխութեան գեպքում—իններորդ տարում և այլն:

Թե յուրաքանչյուր առանձին գեպքում ինչպիսի ցանքափոխութեան պիտի կատարել, այդ պետք է լուծել ըստ մի ամբողջ շարք պայմանների.—տնտեսութեան մեջ յեղած բույսերի քանակութեանը, սրանցից ամեն մեկի կարևորութեանն ու յեկամտաբերութեանը, հողի վորակը և այլն: Յանգափոխութեանը ընտելիս անհրաժեշտ է խորհուրդ հարցնել գյուղատնտեսից: Գյուղատնտեսը կմատնանչե ամենալավ ցանքափոխութեանը և խորհուրդ կտա, թե ինչպես այն կազմել և կատարել: Նայած թե վոր ուայոնում է գտնվում կոլխոզը, ցանքափոխութեաններն ել տարբեր կլինեն: Խոնավ ուայոնում, վորտեղ գարնանն ու ամառը շատ անձրևներ են գալիս, ցանքափոխութեանները պիտի լինեն վորտը ձևի, իսկ չորային ուայոններում—այլ ձևի:

Ահա, իբր որինակ, ցանքափոխութեանները խոնավ և չորային ուայոնների համար.—

Խ Ո Ն Ա Վ Ռ Ա Յ Ո Ն Ն Ե Ր		Չ Ո Ր Ա Յ Ի Ն Ռ Ա Յ Ո Ն Ն Ե Ր	
Հողամասեր	Կ ու լ ի ս ու ռ ա ն ե Ր	Հողամասեր	Կ ու լ ի ս ու ռ ա ն ե Ր
1.	Յեզիպտացորեն	1.	Վաղ կամ խերտոնյան ցեղ
2.	Աշնանացորեն և գարի	2.	Աշնանացան ցորեն և գարի
3.	Յեզիպտացորեն	3.	Յեզիպտացորեն
4.	Կարտոֆիլ	4.	Բոստանի (սեխ, ձմերուկ, դղում)
5.	Յեզիպտացորեն	5.	Աշնանացան ցորեն և գարի
6.	Բանջարանոցային կուլտուրաներ (վարունգ, պոմիդոր, սոխ և այլն)	6.	Կորեկ, գարնանացան գարի, կարտոֆիլ
7.	Յեզիպտացորեն	7.	Յեզիպտացորեն, արևածաղիկ և այլն:
8.	Բուրակ, գազար, կերի դղում և այլն:		

Չորային ուայոններում, որինակ, Փոքր Կարարդայում, Ինգուլեթիայի Պսեգախինի ուայոնում, Ոսեթիայի աջ ափերում և Չեչնիայի Թերեքի մոտ գտնվող ուայոններում, դաշտերից մեկում պետք է ունենալ խերտոնյան ցեղ: Խերտոնյան ցեղ կոչվում է այնպիսի դաշտ, վորտեղ յեզիպտացորենը ցանվում է շարքերով, վորտեղ պիտի լինեն իրարից 2—4 մետր հեռու, շարքացանի բռնած տարածութեան մեկ-յերկու լայնութեամբ: Յեզիպտացորենի աճման ժամանակ շարքերի մեջ յեղած լայն գոտիները մշակվում են ինչպես ցելի դաշտ, այսինքն քանի մուխտուներ յերևում են, սրանք վոչնչացվում են փոցխերով և բազմախոփ գութաններով: Յուրաքանչյուր անձրևից հետո կազմվող կոշտերը փրշրվում են փոցխերով միջոցով: Աշնանը յեզիպտացորենի մեջ յեղած այդ լայն տարածութեաններում ցանվում է աշնանացան ցորեն: Յորենի ցանքը տեղի յե ունենում շարքացանով, արակատրի կամ ձիերի ոգնութեամբ: Խերտոնյան ցելի վրա յուրաքանչյուր 2—4 մետրից կարող են լինել յեզիպտացորենի մեկական կամ յերեք-չորսական շարքեր (կուլխաներ):

Յերբ յեզիպտացորենը հասունանում է, հավաքում են միայն նրա հասկերը, իսկ ցողուններն ամբողջ ձմեռը մնում են դաշտում: Չմուսնը այդ ցողունները շատ ձյուն են պահում դաշտերում, իսկ այս բանն ոգտակար է ցորենի համար, վորը ցանվում է խերտոնյան ցելի վրա: Այստեղ յեզիպտացորենն անպայման պիտի ցանել այնպես, վորպետքի նրա շարքերն ընթանան զլիսավոր փչող քամիների ուղղութեան լայնութեամբ: Յեթե յեզիպտացորենի շարքերն ընթանան քամիների ուղղութեամբ, ապա ձյունը վոչ միայն չի պահվի, այլ և բոլորովին դեն կմղվի հողի վերին շերտի հետ միասին:

Կարող են լինել նաև ուրիշ ցանքափոխութեաններ, վորտեղ հարմար են գանազան ուայոնների կամ առանձին կոլխոզների համար: Սակայն ինչ տեսակ ցանքափոխութեան էլ վոր լինի, պետք է լավ հիշել հետևյալ կանոնները՝ այս կամ այն հողամասում յեզիպտացորենի տեղի մասին.—

1) Յեզիպտացորենը ցանգափոխութեան մեջ միյեվնույն հողամասը պետք է բռնի յերկու արուց վոչ ավելի:

2) Խոնավ ուայոններում յեզիպտացորենի արտերը պիտի լինեն ցելի դաշտերի փոխարեն, քանի վոր մախուր ցելերը խո-

նալ ռայոններում ձեռնարկ են:

3) Ուղիղ խնամքի դեպքում յեզիպտացորենը մաքրում է դաշտերը մոլախոտերից: Նշանակում է յեզիպտացորենից հետո կարելի յե ցանել այնպիսի կուլտուրաներ, վորոնք իրենց անվան առաջին ուերում առանձնապես վախենում են մոլախոտերից, որինակ, կերի կանաչները, բուրակը, գազարը և այլն:

Սոնավ ռայոններում, յերբ յեզիպտացորենից հետո կգնա աշնանացան ցորենը, ավելի լավ է ցանել յեզիպտացորենի վաղամշակ տեսակները, վորպեսզի նրա հավաքումից հետո մնա 30—45 որ մինչև աշնանացան ցորենի ցանումը: Այդ ժամանակվա ընթացքում վարած հողը կնստի, իսկ մոլախոտերը կաճեն: Ցորենը ցանելուց առաջ նրանց հեշտությամբ կարելի յե վոչնչացնել փոցխելով կամ մակերևույթային—արագ վարով:

Չորային ռայոններում յեզիպտացորենի դաշտերից մեկն անհրաժեշտ է դարձնել յտերսոնյան վար, վորտեղ յեզիպտացորենից հետո կցանվի աշնանացան ցորեն: Շնորհիվ այն բանիվոր յեզիպտացորենի ցողունները ձյուն են կուտակել, աշնանացան ցորենը չի սառչի և ավելի բարձր բերք կտա:

ԼԱՎ ՄՇԱԿԵՑԵՔ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՀՈՂԸ

Վորպեսզի յեզիպտացորենը լավ աճի և բարձր բերք տա անհրաժեշտ է պահպանել հետևյալ կանոնները.—

- 1) Յեզիպտացորենը ցանել մաքուր (առանց մոլախոտերի) հողում:
- 2) Յեզիպտացորենի հողը լավ պատրաստել և
- 3) Անհրաժեշտ է, վոր ցանքից առաջ հողը հիմնովին տաքանա:

Կարևոր է, վոր մինչև ցանքը հողը շարունակի մնալ վարված և ցաքանած դրությամբ: Այսպիսով, հողի վաղ վարելը և մեկ-յերկու անգամ ցաքանելը մինչև ցանքը՝ հանդիսանում են առաջին խոշոր քայլը յեզիպտացորենի բերքատվությունը բարձրացնելու համար: Հողն ավելի լավ է վարել աշնանից (աշնանավաղ): Այդպիսի դաշտն աշնանից չի ցաքանվում, այլ մնում է հրդիակույտերով, վորը ձմեռվա ընթացքում նպաստում է հողի մեջ յտոնավություն հավաքվելուն:

Այս բանն առանձնապես անհրաժեշտ է այն ռայոններում, վորտեղ յեզիպտացորենն ամառը տառապում է յերաշտից (Ալխանչուրաի հովիտն Իսգուշեթիայում և Չեչնիայում, Ոսեթիայի մի քանի ռայոնները, ամբողջ Փոքր Կաբարդան): Աւեանային վարն ամենից լավ է անել ավելի շուտ—սեպտեմբերին և հոկտեմբերի սկզբին: Վաղ ցարնանը դաւսը յերկու նվազ ցաֆանվում է յերկաթե ցաֆաններով: Չորային ռայոններում այն դաւսը, վորը վարած ու պարսպաված է աւեանից, վոչ մի դեպքում չի կարելի աւեանը նորից վարել, վորովհետեւ կրկին վարելը չորացնում է հողը: Իսկ յեթե դաշտում մոլախոտեր բանեն, ապա, բացի ցաքանից, ցանքից իսկույն առաջ նրան կարելի յե փորփրել մի վորևե փխրունացնող գործիքով—կուլտիվատորով կամ փխրիչով: Յեթե կուլտիվատոր չկա, կարելի յե թեթևակի վերամշակել 3 կամ 4 յոփանոց գութաններով, միայն թե նրանցից անպայման պիտի հանել շրջիչները և աշխատել միայն յոփերով: Այս անհրաժեշտ է նրա համար, վորպեսզի տեղի չունենա հողի շրջում և չորացում:

43148-63

Սոնավ ռայոններում, յերե հողը մոլախոտերով է ծածկված, դաւսը կարելի յե աւեանը վերավարել, բայց այդ պիտի անել վաղակի:

Յեթե ինչ-ինչ պատճառով չհաջողվի յեզիպտացորենի հողը վարել աշնանից, ապա նրան պետք է վարել գարնանը, վորքան կարելի յե շուտ ու իսկույն և յետ ցաքանել յերկու անգամ: Այդ արվում է նրա համար, վորպեսզի վարված հողը մինչև ցանելը մնա և տաքանա վոչ պակաս, քան 25—30 որ: Գարնանավարից 12—14 որ հետո դաշտում կսկսեն բանել մոլախոտեր և դաշտը կսկսի կանաչել: Վորպեսզի վոչնչացնել այդ կանաչը, պետք է նորից ցաքանել յերկաթե ցաքանով, կամ թեթեթևակի վարել բազմախոփ գութաններով (բուկկերներով): Հենց ցանելուց առաջ, յեթե միայն այդ կատարվում է առանց վերավարելու, վոչ գութանով, պետք է անպայման մի անգամ ել ցաքանել հողը, վորպեսզի վոչնչացնել քոշը մոլախոտերն ու մանրացնել հողի վերին շերտը:

Այսպես ուրեմն, յեզիպտացորենի լավ բերքատանալու համար հարկավոր է՝

1) Աւանդից մի լավ յեմ այն էլ բավականաչափ խորությամբ (15—20 սանտիմետր) վարել հողը: Վարը կատարել սեպտեմբերին կամ հոկտեմբերին: Յեթե ինչ-ինչ պատճառով չհաջողվի վարել աշնանից, ապա վարը պետք է կատարել գարնանը, վորքան կարելի յե շուտ, 8 սանտիմետր խորութեամբ—հենց վոր յեղանակը թույլ տա դաշտ գնալ:

2) Զորային ուայոններում դաւսը ձմեռվա ընթացքում անպայման պիտի թողնել վոչ ցափանված, այլ հողակույտերով:

3) Վազ գարնանը դաւսը պետք է մի անգամ էլ ցափանել:

4) Մինչեմ ցանքը ինչ չափով վոր դաւսը ծածկվի մուխտոսներով, պետք է նրան ցափանել յեմ չթողնել, վոր մուխտոսներն անեն: Յեթե դաշտը ուժեղ չափով ծածկվի դրանցով, ապա այն պետք է թեթեակի վարել բուկկերով:

5) Յանից հենց անմիջապես առաջ պետք է մի անգամ էլ ցափանել, վորպեսզի վերջնականապես վոչնչացնել բոլոր մուխտոսերը:

ՃԻՇՏ ԸՆՏՐԵՑԵՔ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Յեգիպտացորենի շատ տարբեր տեսակներ գոյութուն ունեն—թե ամերիկական և թե մեր: Սակայն բոլոր տեսակներն էլ պետքական չեն ազգային շրջանների համար: Ամերիկական շատ լավ տեսակները խիստ բերքատու յեն, բայց և ուշ են հասունանում և ազգային շրջանների պայմաններում չեն կարողանում հասունանալ: Մյուս տեսակներն ընդհակառակը, վաղ են հասունանում—որինակ, ոգոստոսին ու սեպտեմբերին, բայց սրանք վատ բերք են տալիս: Ընդհանրապես, այնքան էլ հասարակ բան չէ հարմար տեսակ ընտրել կոլխոզի կամ գյուղի համար: Այստեղ պետք է շատ զգուշ լինել և նախ քան այս կամ այն տեսակը դաշտ տանելը, պետք է անպայման տեղեկութուն իմանալ ամենամոտիկ փորձնական կայանից, թե սա իր փորձերի հիման վրա վոր տեսակներն է հանձնարարում: Բացի դրանից, փորձնական կայանի հանձնարարած տեսակներից յերկու-յերեքը պետք է նախապես փորձել սեփական դաշ-

տերում (փորձիկ տարածութունների վրա) և միայն այս ամենից հետո տվյալ տեսակը մտցնել տնտեսութեան մեջ:

Ազգային շրջանների չորային ուայոնների (Փոքր Կարբադա, Ոսեթիայի աջ ափերը, Ինգուշեթիայի Պսեդախինի ուայոնը և Չեչնիայի Թերեքի մոտ ընկած չոր ուայոնները) համար կարելի յե հանձնարարել ուլա պարունակող յեգիպտացորենի ամերիկական մի լավ տեսակը—«Այվորի-Կինգ»: Վերջինս այստեղ շատ լավ բերք է տալիս և հասունանում է տեղական տեսակներից (սպիտակ և դեղին) 7—10 որով ավելի շուտ: Ուլայի և գինու գործարանների համար Այվորի-Կինգ տեսակն ավելի լավ է տեղականներից, վորովհետև նրանից մեծ քանակութեամբ սպիրտ և ուլա յե դուրս գալիս: Շնորհիվ այդ բանի, 1 ցենտներ Այվորի-Կինգը 60—90 կոպեկով ավելի յե գնահատվում, քան տեղական տեսակները:

Ազգային Երջանների խոնավ ուայոնների, այսինքն նախալեռնային ուայոնների համար Այվորի-Կինգն անպետք է, վորովհետեմ նրա հասկերն այստեղ սաստիկ փթում են: Ուրեմն Կարբադայի Լեռնային, Նայչիկյան և Ուրվանյան շրջաններում, Ալազիր-Արզոնի և Իրգորի շրջաններում, Ինգուշեթիայի Գալաչինի ու Նազրանի քաղաքամերձ շրջաններում և Չեչնիայի Շատոնի, Վվեդենսկի, Նոժայ-Յուբաի, Իթում-Կալինի ու Շալինի շրջաններում Այվորի-Կինգ ցանել չի կարելի: Այդ շրջանների համար մինչև հիմա չի հաջողվել գտնել հարմար և բարձր բերք տվող տեսակներ: Այնպիսի տեսակներ, ինչպիսին է, որինակ, «Ստերլինգը», և այլ ամերիկական ատամնաձև տեսակները—այստեղ ամեն տարի լավ չեն հասունանում, ուրեմն նրանց ցանելն էլ վտանգավոր է: Կան ատամնաձև, բայց Ստերլինգից ավելի շուտ հասունացող տեսակներ, վորոնք միևնույն ժամանակ ավելի բերքատու յեն, քան տեղական տեսակները—որինակ, Միննեգոտա 23-ը, Բրոունկոնտին:

Լեռնական գ.տ. Ինստիտուտի սելեկցիոն տնկարանը Վադիկավկազ քաղաքում, վորտեղ (տնկարանում) զբաղվում են դաշտային բույսերի զանազան տեսակների անճեցումով և փորձով, արդեն հինգ տարի յե, ինչ փորձում է ամերիկական տեսակները: Յեգիպտացորենի շատ տեսակները մեզ համար ան-

պետք են դուրս յեկել, իսկ մի քանիսներն ել կարող են հարմար լինել:

Թե այդ տեսակներից վորը կարող է պետքական դուրս դալ այս կամ այն ուստի ու կոլլոզի համար, այժմ չի կարելի ասել: Այս հարցը պիտի լուծեն իրենք, կոլլոզները, կարգավորելով իրենց դաշտերում տեսակների փորձումը փոքրիկ—400—600 քառ. մետր տարածությամբ հողամասերում, փորձելով ամեն մի տեսակը: Փորձը պետք է կատարել այնպես, վոր պետքի բոլոր տեսակները ցանվեն իրար մոտ և նույն տեղում համեմատության համար ցանվեն նաև տեղական տեսակները:

Յանելու համար սերմացուներ կարելի չե ստանալ շրջանային հողային վարչություններում կամ տեսակների փորձման մասերում, վորոնցից հիմա ամեն մի ազգային շրջանում մի քանիսները կան: Յեթե պարզվի, վոր փորձվող տեսակներից և վոչ մեկը չի տալիս ավելի բարձր բերք, քան տեղական տեսակները, ապա պետք է ցանել տեղական սպիտակ տեսակը: Յեզիպտացորենի այդ տեսակը, վորն ազգային շրջաններում մշակվում է արդեն հարյուրավոր տարիներ, շատ կայուն է: Ճիշտ է, նա ունի մի քանի վատ հատկություններ, վորոնք ապարժեք են դարձնում նրան: Տեղական տեսակի թերությունը կայանում է նրանում, վոր նա շատ բազմազան է, խայտաբղետ: Միևնույն դաշտում պատահում են նրա զանազան բույսերը—բարձր և ցածր, ուշ և շուտ հասունացող, բերքատու և անբերք, խոշոր և մանր հասկերով և այլն: Բացի դրանից, տեղական տեսակն ունի հասկի շատ հաստ միջուկ, վորը նույնպես թերություն պիտի համարել:

Ուրեմն ամեն տարի ցանելու համար պետք է անպայման ջոկել տեղական տեսակի ամենալավ հասկերը: Ծնորդիվ այդ բանի, կարելի չե զգալիաչափ բարելավել յեզիպտացորենի տեղական տեսակները:

ՑԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԶՈՎԵՑԵՔ ԱՄԵՆԱԼԱՎ ՀԱՍԿԵՐԸ

Ճշտորեն պատրաստելով դաշտն, այնտեղ պիտի ցանել լավ տեսակից և լավ սերմացու, վորովհետև վատ տեսակի ու վատ սերմացույի դեպքում ամբողջ աշխատանքն իզուր կարող է

կորչել: Դրանից ել առաջ են յեկել այսպիսի ժողովրդական առածներ—«վաս սերմից բարի պտուղ մի սպասիր», «ինչ կցանես, այն կհնձես»: Յանելու համար ջոկել լավ հասկերը և պատրաստել լավ սերմացու—սա շատ հասարակ բան է և այդ կարող է անել ամեն մի կոլլոզ ու ամեն մի անհատ տնտեսատեր գյուղացի: Միայն թե հարկավոր է մեծ ուշադրությամբ մոտենալ այդ աշխատանքին:

Ամենալավ հասկերը ջոկելու և սերմացույի մասին պետք է հոգ տանել վոչ թե ցանքից յերկու որ առաջ, ինչպես այդ արվում է հաճախ, այլ ավելի վաղ: Ամենից լավ է հասկերը ջոկել ուղղակի դաշտում, աշնանից, յերբ յեզիպտացորենը դեռ չի հավաքված: Պետք է առանձին հավաքել ամենալավ հասկերը, վորոնք լավ հասունացել են, ամենաառողջ և ուժեղ բույսերից են, լիքը, ուղիղ շարքերով և լրացված վերին մասերով:

Հասկերը պետք է վերցնել միայն չորացած բույսերից, վորոնց հասկերի բոլորքը միանգամայն չորացել է, դեղնել և խշխշում է ձեռքի մեջ: Յեթե բույսի վրա կա յերկու կամ յերեք հասկ, ապա սերմացույի համար պիտի վերցնել միակն ներքևի մեկ հասկը, իբրևլ ամենից լավ հասունացածը: Զրպետք է վերցնել վաս, ծուռը յեվ անկանով հասկերը, ինչպես նայել բազմաբերկեր (թեկուզ յեվ ուղիղ): Բազմաշարք հասկերը, վորոնք ունեն 14-ից մինչև 18 հատիկային շարքեր, տալիս են ուշ հասունացող և թույլ բերքատու բույսեր: Ամենից լավ է վերցնել այն հասկերը, վորոնք ունեն հատիկների 10—12 շարքեր: Սերմացույի համար ջոկած հասկերը պիտի մաքրել նրանց շուրջն յեղած անպետք մասերից և կապել բարակ պարանով:

Այդ կապոցները կախում են չոր տեղում—սանիքում, սարայում կամ նույնիսկ սենյակում, պասեի վրա յեվ այդ դուրքյամբ պահում են ավբողջ անուր, մինչեվ գարնանացանը: Սերմացույի հասկերը վոչ մի դեպքում չի կարելի պահել կողովներում, կուսակված դուրքյամբ յեվ, ընդհանրապես, խոնավ տեղերում: Այս վերջին ձևով պահելու դեպքում սողմերը խիստ տառապում են խոնավությունից, բոլորովին չեն աճում կամ վատ հասկավոր բույսեր են տալիս:

հետո: Բայց ծիրերն յերևալուց հետո, յերբ բույսերն այնքան կամբասան, վոր ազումները չեն կարողանա նրանց կտցել, ավերորդ բույսերը շոկվում են և նրանք թողնվում են իրարից միայն 50—60 սանտիմետր հեռավորության վրա: Շարքային ցանքը հարկավոր է նրա համար, վոր յեգիպտացորենի աճման ժամանակ նրան կարելի լինի մշակել շարքերի մեջ, թորև կոչված ձիու գործիքներով կամ պլանետներով:

Շարքային ցանք կատարելու համար գոյություն ունեն շատ գործիքներ և մեքենաներ: Բորորին հայտնի յեն շարքացանային ձիավոր ցանիչները: Նրանք լինում են հատկապես յեգիպտացորենի համար (ամերիկական) և ընդհանուր, վորով կարելի յե ցանել նաև ուրիշ հացահատիկներ: Հացահատիկային ցանիչով յեգիպտացորեն ցանելիս պետք է միայն հանել ավելորդ խոփերը, վորպեսզի շարքերի մեջ լինեն հարկավոր լայն տարածություններ:

Ներկայումս յեգիպտացորենի ամենալավ ցանիչներ հանգիստում են ամերիկական յեռաբարձ ցանիչները, վորոնցով կարելի յե ցանել թե օրիշի յեվ թե քաղցորի ոգնուրյավ: Մեկ ցանիչով որական կարելի յե ցանել մոտավորապես 5-6 հեկտար: Այդ ցանիչները շատ հարմար են, վորովհետև նրանք տալիս են միանգամայն կանոնավոր և ուղիղ շարքեր, քիչ հացահատիկ են ծախսում և նրանցով հեշտությամբ կարելի յե կատարել նաև միաշարք ձիավոր ցանիչներով և ձեռքի ցանիչներով: Այս մեքենաներով ցանելու դեպքում անհրաժեշտ է սկզբում դաշտում նշաններ անել, վորի համար գոյություն ունի հատուկ և պարզ մի գործիք, վորը կոչվում է մարկեր, կամ նշիչ: Մարկերը բաղկացած է փայտյա ձողիկից, ձին լծելու համար լծափայտերով և կորիչներով—ակոսներ վարելու համար: Կորիչները (зубья) կարող են լինել յերկաթից կամ փայտից: Յերբ ամբողջ դաշտը ծածկվի ակոսներով, կարելի յե ցանքը կատարել միաձի ցանիչով կամ ձեռքի ցանիչով:

Ցանիչ մեքենային լծվում է մի ձի, լծափոկերով և սանձով առաջնորդվում է այնպես, վորպեսզի խոփիկը գնա հենց այն ակոսով, վորը քաշված է մարկերով: Ցանիչի յետևի մասում կան կոթեր, վորոնց միջոցով աշխատողը, վորը գնում է

ցանիչի յետևից, կառավարում է վերջինիս և շարունակ նրան պահում է մարկերով քաշած ակոսի վրա: Ձեռքի ցանիչն ընդամենը մի բանվոր է պահանջում և նրանով ցանքը շատ հեշտ է կատարվում: Ձիու կամ ձեռքի ցանիչով ցանելուց հետո ցաքանել չի հարկավոր, քանի վոր այդ գործիքներն իրենք լավ ցաքանում են այնպես, վոր հատիկները հողում տեղավորվում են 5—7 սանտիմետր խորությամբ: Միաշարք ցանիչով և մեկ ձիով ու յերկու բանվորով որական կարելի յե ցանել 1 և կես—2 հեկտար: Ձեռքի ցանիչով մեկ բանվորը կարող է ցանել յերեք-քառորդ հեկտար:

Յեթե տնտեսության մեջ չկա վոչ ձիու և վոչ էլ ձեռքի ցանիչ, ապա շարքային ցանքը կարելի յե անել սովորական գութանով: Դրա համար սկզբում նշիչով ակոսներ են անցկացվում, այնուհետև այդ ակոսների վրա գութանով ավելի լայն ակոսներ են քաշվում—5—8 սանտիմետր խորությամբ: Գութանի յետևից գնում է բանվորը և յեգիպտացորենի հատիկներ

պցում է ակոսների մեջ, այնպես, վոր նրանք ընկնեն իրարից 5—8 սանտիմետր տարածության վրա: Ցանելուց հետո ցաքանում են 2-3 անգամ, ակոսների լայնությամբ: Այս յեղանակը գործադրելուց այնպիսի կանոնավոր ցանք չի ստացվում, ինչպես ձիու կամ ձեռքի ցանիչով աշխատելիս: Բայց այնուամենայնիվ, գութանով ցանելն էլ տալիս է լավ շարքեր, վորոնք հետո թույլ են տալիս իրենց միջև մշակում կատարել: Գութանով շարքային ցանք կատարելու դեպքում, ակոսներ անցկացնելիս, ստացվում է յերկրորդ վար, բայց այդ լինում է վոչ թե ամբողջ դաշտում, այլ միայն առանձին շարքերով: Այստեղ վերավարած է լինում մոտավորապես դաշտի միայն 1-յերրորդ մասը, վորովհետև մարկերն ակոսներն անց է կացնում 50—60 սանտիմետրի վրայով, իսկ գութանը բռնում է 15—20 սանտիմետրանոց ակոս:

Վորպեսզի յեգիպտացորենն արագ անի, լավ զարգանա յեվ բարձր բերք սա, պետք է ցանեն իր ժամանակին կասարել: Սովորաբար լեռնեցիներն յեգիպտացորենի ցանքն սկսում են շատ ուշ, քաջքշելով այն մինչև հունիսի սկիզբը: Այդպիսի ուշ ցանքի շնորհիվ ուշ են հասունանում և հաճախ նույնիսկ

առաջում են յեզիպտացորենի հատիկները և աշնանը լինում են կիսահասունացած վիճակում: Այդպես է յեղել, որինակ, 1928 թվականին, Ոսեթիայում և Ինգուշեթիայում: Մյուս կողմից յեզիպտացորենի համար շատ վաղ ցանքն ևս անպետք է, վորովհետև յեզիպտացորենի հատիկը շատ տաքություն է պահանջում աճելու համար և սառը հողում փթում է:

Ուրեմն ամեն տեղ պետք է գիտենալ, թե յերբ է ավելի լավ ցանել յեզիպտացորեն: Յանքը պետք է կատարել այն ժամանակ, յերբ հողը բավականաչափ տաքացել է: Այդ բանը կարելի է հեշտությամբ իմանալ, յեթե ձեռքը մտցնել հողի վերին, փխրունացած շերտի մեջ: Յեթե ուժեղ սառնությունն չբզգացվի, ուրեմն կարելի է ցանել: Այն տեղում, վորտեղ հողը թեթև է, ավազոտ և զարնանը քիչ անձրևներ են գալիս, պետք է ցանել մոտավորապես ապրիլի 10—15-ին: Այնտեղ, վորտեղ հողը կավային է և զարնանը շատ անձրևներ են գալիս, ցանքը պիտի կատարել ապրիլի 20-ից մինչև մայիսի 1-ը:

Յեզիպտացորենը կանոնավոր յեվ իր ժամանակին ցանելն ազգային օրջանների համար մի չափազանց կարեւոր գործ է հանդիսանում: Մրանից է կախված յեզիպտացորենի բերքը:

ՈՒՂԻՂ ԽՆԱՄԵՑԵՔ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻՆ

Ներկայումս ազգային շրջաններում յեզիպտացորենի ամբողջ խնամքը կայանում է նրանում, վոր յերեք-չորս անգամ ցաքանում են և մեկ անգամ ձեռքի քաղհան անում: Այդպիսի խնամքն անպետք է, քանի վոր ցաքանելը կտորատում է յեզիպտացորենը, կտրում է նրա արմատները և առհասարակ, թուլացնում է նրան: Այս պատճառով էլ յեզիպտացորենը ցաքանել չի կարելի, այլ դրա փոխարեն նրան պետք է մշակել առանձին գործիքներով—ձեռնարորներով, վորոնք կոչվում են ձիավոր «պլանետներ»: Պլանետները թեթև են և շատ հարմար են աշխատանքի համար: Յերկու բանվոր, վորոնցից մեկն անչափահաս (ձին է քշում), որական կարող են մշակել մինչև 1 և կես հեկտար: Պլանետների հարմարությունը կայանում է նրանում, վոր նրանցով կարելի է հողի զանազան խորություն

վերցնել և մեկ անգամ անցնելիս կարելի է վերցնել յերբեմն լայն, յերբեմն նեղ գոտի: Բացի դրանից, պլանետն ունի մի ամբողջ շարք զանազան թաթիկներ, վորոնք հեշտությամբ փոխվում են, նայած թե ինչ չափով են հողակալվել:

Ավելի հասարակ և եժան է թորխը: Բայց նրանով աշխատելն այնքան էլ հարմար չէ, վորովհետև նրա միջոցով ավելի դժվար է կանոնավոր կերպով խորություն և լայնություն վերցնել: Պետք է հիշել, վոր չորային ուայոններում թորխերով չի կարելի մշակել յեզիպտացորենը, վորովհետև նա սաստիկ չորացնում է հողը: Թորխը ձեռնտու է ունենալ խոնավ ուայոններում, վորովհետև նրանով կարելի է թե յեզիպտացորեն և թե կարտոֆիլ մշակել:

Վերջապես, կան նաև ձեռքի պլանետներ: Մրանք եժան են, բայց սրանցով աշխատել պետք է առանց ձիու, վոր բավական դժվար է: Համենայն դեպս, ունենալով նկարագրած յերեք գործիքներից մեկը, կարելի է շատ լավ մշակել յեզիպտացորենի դաշտերը:

Յեզիպտացորենի դաշտերի մշակման հիմնական խնդիրը կայանում է մորխտոտերը վռնշացնելու և հողը փխրունացնելու մեջ: Յեթե յեզիպտացորենի դաշտը գերծ է մորխտոտերից և յեթե այնտեղ հողը միշտ փխրուն է, ապա լավ բերքը միշտ ապահովված է, անկախ ամառվա յեղանակից: Յուրաքանչյուր կուրեկտիվ տնտեսություն և ամեն մի հողագործ լավ պիտի հիշեն այս բանը:

Յեզիպտացորենի խնամքը պիտի սկսվի նրա ծիլերը յերեվալուց անմիջապես հետո: Հենց վոր այդ ծիլերն ամբանան, պետք է շարքեր բանալ, քանի վոր սկզբում յեզիպտացորենը շատ խիտ է ցանվում: Խիտ ցանքը կատարվում է նրա համար, վորպեսզի վատ ծիլերի դեպքում տնտեսությունն ապահովված լինի: Առաջին նոսրացումը պիտի կատարել շատ զգուշյ չափով բոլոր ավելորդ բույսերն, այլ յեզիպտացորենը թողնելով իրարից 10—15 սանտիմետր տարածությամբ շարքերում: Այս էլ դարձյալ հարկավոր է սկզբնական ժամանակում առանձին բույսերի փշանալու դեպքում, յերբ յեզիպտացորենի բույսը գեռ շատ քնքուշ է և թույլ:

Առաջին անգամ շարքերը բանալուց 8—10 որ հետո տեղի յե ունենում յերկրորդ ու վերջնական շարքեր բանալը, յերբ շարքերում մնում են 50—60 սանտիմետր իրարից հեռու գրտընվող բույսերը: Շարքերը բանալիս պետք է արմատահանել մոլախոտերը, վորոնք յեգիպտացորենին շատ մոտիկ են բնուում — այլապես նրանք կարող են նեղել մատող ծիլերին: Յերկրորդ անգամ շարքեր բանալուց անմիջապես հետո, ձիավոր կամ ձեռքի գործիքներով անպայման պետք է կտտարել շարքամիջի տարածությունների առաջին մշակումը:

Շարքեր բանալն յեվ առաջին փողիանը ամենագլխավոր աշխատանքներն են հանդիսանում լավ բերք ստանալու համար: Այս պատճառով ամեն մի կոլխոզ և ամեն մի գյուղացի պետք է առանձնապես լուրջ ուշադրություն դարձնեն այդ բանին: Այդ աշխատանքները պիտի կատարել ժամանակին և ճշտապահությամբ: Պետք է աշխատել, վորպեսզի շարքեր բանալուց և առաջին մշակումից հետո դաշտում չմնա և վոչ մի մոլախոտ: Յերբ յեգիպտացորենի անման առաջին ժամանակավիջոցում դառն անխնամ թողնվի յեվ շարքեր բանալն ու առաջին փողիանը կատարվեն ուժացումով, այդ դեպքում ամբողջ գործը ջուրը կրնկնի յեվ հետագա վոչ մի աշխատանքով ևս չի ուղղվի:

Առաջին քաղհանը պիտի կատարել խորը, մոտավորապես 7 սանտիմետրով, քանի վոր յեգիպտացորենի զարգացման առաջին ժամանակամիջոցում նրա արմատները խորն են գտնվում և վտանգ չկա, թե քաղհանելու ժամանակ կարելի յե վնասել նրանց: Նայած թե ամառը վորքան անձրևային է, դաշտում վորքան մոլախոտեր կան և սրանք վորքան արագ են զարգանում, առաջին քաղհանից հետո կատարում են դարձյալ յերկու-յերեք քաղհան: Թե ինչպիսի ժամկետերում պիտի այդ անել, վաղորոք ասել չի կարելի: Այստեղ ամեն ինչ կախված է այն բանից, թե ինչպես կաճեն յեգիպտացորենն ու մոլախոտերը: Համենայն դեպս, չի կարելի թույլ տալ, վոր դաշտը ծածկվի մոլախոտերով: Այս պատճառով հենց վոր շարքամիջի տարածությունները ծածկվեն մոլախոտերով, իսկույն և յետ պետք է փետատներով ձեռքի քաղհան անել յեգիպտացորենի բույ-

սերի շուրջը, վորտեղ սովորաբար շատ մոլախոտեր են պատրաստարվում և վորտեղ ձեռնարորը հասցնել չի կարելի: Այս բանը պետք է լավ հիշել, թե չե քաղհանելը չի ոգնի:

Յերկրորդ քաղհանը պիտի անել ավելի յերեսանց, քան առաջինը, յերրորդն ավելի յերեսանց և չորրորդը դարձյալ ավելի յերեսանց, այնպես վոր վերջինը լինի վոչ ավելի, քան 2—3 սանտիմետր խորությամբ: Այդ բանը պետք է ճիշտ պահպանել, վորովհետև հետզհետե աճելով, յեգիպտացորենը ձգում է նորանոր արմատներ, վորոնք յերկրի մակերևույթին մոտիկ են լինում: Խորունկ վարելու դեպքում նրանց կարելի յե վնասել և դրանից կվնասվեն նաև բույսերը:

Յեգիպտացորենի լավ բերքը կախված է այն բանից, թե նրան խնամելու այդ բոլոր աշխատանքները վորչափ իր ժամանակին կկատարվեն: Գործը չի կարելի ուշացնել նույնիսկ մի քանի օրով, քանի վոր ամեն մի բաց թողած օրը վատացնում է յեգիպտացորենի աճումն և ուրեմն ցածրացնում է նրա բերքը: Ամերիկացիք, վորոնք շատ լավ գիտեն յեգիպտացորենին խնամելը, ասում են, վոր քաղհանների համար ամեն մի բաց թողնած օրը բերքը պակասեցնում է ամեն մի հեկտարից 1 և կես ցենտներ:

ԿՈՎԵՑԵՔ ՅԵԳԻՊՏԱՅՈՐԵՆԻ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԻ ԴԵՍ

Իր աճման ժամանակ յեգիպտացորենը յենթարկվում է շատ ու շատ թշնամիների հարձակման, վորոնք մեծ վնասներ են հասցնում նրան: Ամենից առաջ յեգիպտացորենի թշնամիներ հանդիսանում են թոչունները—ճայերը և դանազան ազնափերը, վորոնք հողից կտցում են յեգիպտացորենի աճած հատիկները: Սուսլիկը և խոմյակը նույնպես հանդիսանում են յեգիպտացորենի վնասատուներ, քանի վոր նրանք յեգիպտացորենի հատիկների մեծ պաշար են հավաքում իրենց բներում, իսկ աշնանն ու գարնանը կերակրվում են այդ պաշարով: Այնուհետև, յեգիպտացորենի հատիկները հողի մեջ ուտում են գանազան միջատներ, որինակ, խլրդածղրիտի և լարաձև ձիճույի թրթուռները: Արդեն աճման ժամանակ յեգիպտացորենային թիթեռը, յեգիպտացորենային բուսաթիթեռը և շատ ուրիշ միջատներ

րի թրթուռներն ուտում են հատիկները: Վերջին յերկու փասատուներն ամենավտանգավորն են, վորովհետև նրանք մեծ քանակությամբ հացահատիկներ են ուտում, վորոնք գտնվում են դեռ մատաղ հասկերում և իրենց շարժվելով փչացնում են նրանց:

Այդ բոլոր փասատուները վտանգավոր են նրանով, վոր նրանք շատ լավող են և յեզիպտացորենի հատիկների հսկայական քանակություն են ուտում: Գիտնականները հաշվել են, վոր յեթե յեզիպտացորենի բոլոր փասատուները վոչնչացվեն, ապա նա յերկու անգամ ավելի բերք կտա, քան տալիս է այժմ: Այս պատճառով հարկավոր է անպայման կովել յեզիպտացորենի փասատուների դեմ և բոլոր միջոցներով ու յեղանակներով անխնա վոչնչացնել նրանց:

Դժբախտաբար դեռ գոյություն չունեն պայքարի այնպիսի միջոցներ, վորոնք մի անգամ ընդմիջտ վոչնչացնեն յեզիպտացորենի տվյալ վայրի փասատուներին: Չե՞ վոր չի կարելի մինչև վերջին փասատուն վոչնչացնել բոլոր փասատուներին: Իսկ յեթե սրանց մի մասը կենդանի մնա, ապա մի քանի տարվա ընթացքում նրանք նորից կբազմանան: Ուրեմն փասատուների դեմ պետք է պայքարել ամեն տարի: Միայն այս դեպքում նրանք զգալիաչափ կպակասեն:

Թռչունների դեմ պայքարելու համար, վորոնք գարնանը կտցում են յեզիպտացորենի հատիկներն ու ծիլերը, պետք է աչալըջությամբ պահպանել դաշտերը: Չանազան, ազոափներն ու ճայերը ցանքերի վրա հարձակվում են մեծ յերամներով, գլխավորապես վաղ առավոտյան, արևի ծագման ժամանակ: Այս պատճառով մոտավորապես գիշերվա ժամը 2-ից մինչև առավոտյան 5-ը դաշտերում պետք է լինեն հրացաններով զինված պահապաններ, վորոնք պետք է հաճախակի կրակեն թռչունների վրա: Հրացանաձգությունը շատ է վախեցնում թռչուններին և սրանք յերկյուղ են կրում դաշտ իջնելու համար: Այսպիսի պահպանություն պետք է ունենալ առաջին ծիլերը յերևալուց մինչ այն ժամանակ, յերբ յեզիպտացորենի բույսերը կամբանան, ինչ վոր սովորաբար շարունակվում է 10—15 որվա ընթացքում: Սուսլիկների և խոմյակների դեմ պայքարը տեղի

յե ունենում գլխավորապես նրանց իրենց բներում թունավորելով: Դրա համար բների մեջ նետվում են բամբակի, բրդի կամ կանեփի կտորներ, վորոնք թրջված են ծծմբաածխածինով կամ ուրիշ թույներով: Սուսլիկների և խոմյակների դեմ պայքարելու համար թույներ և այլ պարագաներ, ինչպես և սրանց գործածության վերաբերյալ ցուցմունքներ կարելի յե ստանալ ռայոնական գյուղատնտեսից կամ ռայոնական հողբաժնում:*)

Յեզիպտացորենային թիթեռի և յեզիպտացորենային բուսաթիթեռի դեմ պայքարը կայանում է հետևյալում.—

1) Յեզիպտացորենը հսձելուց հետո դաշտը պետք է անպայման վարել աշնանից: Այս դեպքում գութանի միջոցով շամիջատներ դուրս կգան հողի տակից և կկոտորվեն: Յեզիպտացորենային թիթեռի թրթուռները ձմեռում են յեզիպտացորենի ցողուններում, ուտի և անհրաժեշտ է աշնանն ու ձմռանը դաշտից հավաքել բոլոր ցողունները և ապա դրանք կամ վառել, կամ անասուններին տալ վորպես կեր:

2) Գարնանը անհրաժեշտ է մանրակրկիտ կերպով վոչնչացնել բոլոր մոլախոտերը վոչ միայն դաշտերում, այլ և սրանց շուրջը յեղած միջատարածություններում, վորովհետև վաղ գարնանը միջատներն արթնանում են և սկզբներում ապրում են զանազան մոլախոտերի տերևների վրա:

3) Ամռան այդ միջատների թրթուռներին պետք է վորսալ ուռկաններով և վոչնչացնել:

4) Յեզիպտացորենի հասկերը հավաքելիս նրանց պետք է ուշադրությամբ գննել: Յեթե հասկերի վրա լինեն յեզիպտացորենային թիթեռի թրթուռ կամ բուսաթիթեռ նրանց պետք է տեղն ու տեղը վոչնչացնել:

Բացի այստեղ թված թշնամիներից, յեզիպտացորենը փասատուներ ունի նաև բուսական աշխարհի մեջ: Չանազան սունկերը, ինչպիսին են գոլովյան, ժանգը և այլն—նույնպես սաս-

*) «Северный Кавказ» հրատարակությունը լուս է ընծայել հետևյալ գրքերով կերը, վորոնց մեջ մանրամասն խոսում է փասատուների դեմ կովելու մասին.—
 1. ՇՁԵԳՈՂԵՎ.—«Агрокультурные приемы борьбы с вредителями зерновых хлебов на Северном Кавказе».
 2. ՄՎԻՐԻԴԵՆԿՈ.—«Борьба свредными грызунами и массовыми саранчевыми»
 3. ԼՈՒԻԿ.—«Головня хлебов и меры борьбы с ней».

տիկ փաստում են յեզիպտացորենին: Առանձնապես մեծ փաստ են բերում յեզիպտացորենային գորլփյան, վորն ամբողջովին վո-
չնչացնում է հատիկները հասկերում, վորտեղ նա տեղավորվում
է: Այդպիսի հասկերում չի մնում և վոչ մի հատիկ և նրանք
լցված են լինում սև փոշիով: Այդ սև փոշին ել հենց յեզիպ-
տացորենային գորլփյան է, վորը կերել է հատիկներն և բազ-
մացել է այնպես, վոր հասկերը դառնում են հաստ, կարծես
թե ուռած: Այդպիսի ուռած հասկերը հեշտ է ճանաչել հեռվից:

Գորլփյայի դեմ պայքարելու համար հարկավոր է յեզիպ-
տացորենը հավաքելուց 2—3 շաբաթ առաջ անցնել բոլոր շար-
քերով և պոկել բոլոր փնասված, ուռած հասկերը: Հավաքված
անառողջ հասկերն անպայման պիտի վառել կամ թաղել հողի
մեջ:

ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆՆ ԻՆՉ ՅԵՎԱՄՈՒՏՆԵՐ ԿՏԱ ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ՄՇԱԿԵԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ

Մենք տեսանք, վոր յեզիպտացորենը խնամելու աշխա-
տանքը շատ է և նրա մշակումը քիչ ջանք և ուշադրութուն չի
պահանջում: Ուրեմն ի՞նչ կարելի յե ստանալ այդ բոլոր ջան-
քերի համար: Արդյոք յեզիպտացորենի բերքն արդարացնո՞ւմ է
ամբողջ աշխատանքն և ծախսերը:

Վորպեսզի պատասխանել այդ հարցերին, մենք կբերենք
յուրաքանչյուր աշխատանքի արժեքը յեզիպտացորենի մշակ-
ման հին ձևի դեպքում, վորն այժմ գործադրվում է ազգային
ըրջաններում և նոր ձևերով մշակելու դեպքում, վորոնք այս-
տեղ նկարագրվեցին:—

Մեկ հեկտար յեզիպտացորենի մշակման բոլոր աշխատանք-
ների արժեքը ցույց է տրված 31-րդ եջի աղյուսյակում:

Ուրեմն յեթե կատարել այստեղ նկարագրած բոլոր աշխա-
տանքներն, ապա 1 հեկտարը կնստի 36 ուլբրով ավելի, քան
թե հիմա նստում է լեռնեցի գյուղացիության վրա:*)

*) Աշխատանքների արժեքը հաշվելիս, տղամարդու տշխատանքի
վարձատրությունն ընդունված է որական 1 ո. 50 կոպեկ, կնոջը—1
ուլբ. 20 կոպ. և անչափահասինը—75 կոպեկ: Հաշվի յե առնված նաև
ձիերի և տրակտորների աշխատանքի վարձատրությունը:

Վերևում մենք մատնանշեցինք, վոր յեզիպտացորենի հին
յեղանակով մշակման դեպքում միայն ոսեթիական տնտեսու-
թյուններն ստանում վորևէ յեկամուտ: Իսկ մնացած ըրջաննե-
րում յեկամուտները բոլորովին քիչ են յեղել, կամ թե յեզիպ-
տացորենի բերքը նույնիսկ չի հանել գործադրված աշխատան-
քը: Լեռնական Գյուղատնտեսական Ինստիտուտը, գործադրելով
յեզիպտացորենի մշակման կուլտուրական յեղանակները, 1 հեկ-
տարից ստանում է 39 ցենտներ: Ուրեմն ազգային ըրջանների
տնտեսություններն ել կարող են ստանալ նույնքան բերք:

ԻՆՉ ԱՇԵԱՏԱՆՔՆԵՐ ԵՆ ՀԱՐԿԱՎՈՐ	ԱՇխատանքների արժեք	
	Հին յեղա- նակներով մշակելու դեպքում	Նոր, կուլ- տուրական մշակման դեպքում
Վարելը	8 ուլբրի	8 ուլբրի
Մինչև ցանքը 2-3 անգամ ցաքանելը	չի յեղել	6 »
Սերմացույի և ցանքի արժեքը	6 ուլբրի	9 »
Յեզիպտացորենին խնամելը նրա աճման ընթացքում (ցաքանելն և ձեռքի քաղ- հանը հին յեղանակով մշակելու դեպ- քում	14 ուլբրի	22 »
Վնասատուների վոչնչացումը	չի յեղել	6 »
Հավաքումը, հասկերի փշրումը և ցողուն- ները քաղելը	18 ուլբրի	24 »
Հասկերի և ցողունների տեղափոխումը	4 »	8 »
Ընդհանուր ծախսերը (ինվենտարի վե- րանորոգում, նրա արժեքի ծածկում, հարկեր	5 »	8 »
Ծախսերի ընդհան. գումարները	55 »	91 »

Յեթե զգուշության համար վերցնենք վոչ թե 39 ցենտ-
ներ, այլ միայն 36 ցենտներ, այդ դեպքում տնտեսությունն
ամեն մի հեկտարից կստանա 140 ուլբրի:*) Յեթե այդ գու-

*) 36 ցենտներ հասկերը 3 ուլբ. 10-ական կոպեկի հաշվով տա-
լիս են 110 ուլբրի և 50 ցենտներ ցողունները 60-ական կոպեկով—
30 ուլբրի, ընդամենը 140 ուլբրի:

մարից հանենք ծախսերի 91 ուղբին, ապա ամեն մի հեկտարից կատացվի 49 ուղբի ոգուտ:

Ահա թե ինչ է տալիս յեգիպտացորենի կուլտուրական մշակումը:

Բացի դրանից, անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել յեգիպտացորենի կերային նշանակալից արժեքը: Նա եժան և սննդաբար կեր է տալիս անասունների համար և հենց դրանով էլ բարենպաստ պայմաններ է ստեղծում ազգային շրջաններում կենդանաբուծութան ամենալավ զարգացման համար: Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր յեգիպտացորենը լավ է վարձատրում աշխատանքը և մեծ յեկամուտ է տալիս անտեսութան:

Յեթե կուլտիվ անտեսութունը, վորն ունի 200—300 հեկտար յեգիպտացորեն, գործադրե այստեղ նկարագրած մշակման բոլոր կուլտուրական յեղանակներն, ապա նա կարող է ստանալ 10,000—15,000 ուղբի գուտ յեկամուտ:

ՄՏՔԵՐՈՒՄԴ ՊԻՆԴ ՊԱՀԵՑԵՔ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ԲՈԼՈՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

1. Ամեն մի յերկրագործ պետք է իր մտքումը պինդ պահե յեգիպտացորենային բույսի առանձնահատկութունները, նրա պահանջները գեպի կլիման և հողը և, այդ պահանջների համաձայն, կազմակերպի նրա մշակումը:

2. Առանձնապես անհրաժեշտ է ի նկատի ունենալ, վոր յեգիպտացորենը—

ա) Գարնանը չի կարողանում ցուրտ տանել և աճելու ժամանակ շատ արև ու տաքութուն է պահանջում:

բ) Չի կարողանում տանել թաց հող, վորտեղ գետնի տակի ջուրը մոտիկ է լինում մակերևույթին և

գ) Վերջապես, նա բեղմնավորվում է խաչաձև կերպով (перекрестно), յերբ բեղմնավորման փոշին թռչում է մի քանի կիլոմետր տարածութուն:

3. Դաշտը պետք է վարած լինի աշնանից, 15—18 սանտիմետր խորութունից վոչ պակաս: Յեթե ինչ-ինչ պատճառներով չհաջողվի աշնանը վարել, ապա վարը պիտի անել գարնանը, վորքան յարելի յե վաղ,—խոնավ ուայոններում 15—18 սանտիմետր խորությամբ, իսկ չորային ուայոններում—10—12 սանտիմետր:

4. Վաղ գարնանը դաշտը պետք է լավ ցաքանել և այնուհետև մինչև ցանքը կրկնել ցաքանելը մի անգամ ել, կամ յերկու անգամ, նայած թե դաշտը վորքան է ծածկվում մոլախոտերով և վորքան է պինդ: Խոնավ ուայոններում կարելի յե ցանքից առաջ յերեսանց վարել, յեթե դաշտը սաստիկ ծածկված է մոլախոտերով և կամ պնդացել է:

Յեգիպտացորենը ցանքափոխութան մեջ պիտի տեղ բռնի այնպես, վորպեսզի նա միևնույն տեղում մեկ-յերկու տարուց ավելի չցանվի և վորպեսզի ամեն տարի կամ տարին ընդմեջ հերթափոխվի ուրիշ կուլտուրաների հետ: Յեգիպտացորենին կանոնավոր խնամելու դեպքում նա դաշտերը լավ է մաքրում մոլախոտերից: Այս պատճառով յեգիպտացորենից հետո պիտի ցանել այնպիսի բույսեր, վորոնք իրենց զարգացման առաջին ժամանակներում վախենում են մոլախոտերից:

6. Չորային ուայոններում յեգիպտացորենի դաշտում կարելի յե կատարել խերսոնյան ցել, վորն ուժեղ չափով բարձրացնում է աշնանացան ցորենի բերքը և նրան պահպանում է սառչելուց:

7. Չորային ուայոններում յեգիպտացորենի հարմար տեսակը հանգիսանում է Այվորի-Կինգը: Նախ քան նրա մշակման անցնելը, պետք է փոքրիկ հողատարածութունների վրա նախապես փորձել այդ տեսակը:

8. Խոնավ ուայոնների համար ամենալավ տեսակը դեռ ճըշտորեն չի սահմանված: Այս կամ այն ուայոնում կարող են հարմար լինել ամերիկական ատամնաձև տեսակները,—Ստերլինգ, Միննեգոտա 23, Միննեգոտա 13 և Բրոունկոնսի: Մինչև այս տեսակների ցանքին անցնելը, նրանց նույնպես պետք է անպայման փորձել:

9. Յեթե այս կամ այն ռայոնի համար չճարվի ամերիկական հարմար տեսակը, այդ դեպքում պետք է ցանել տեղական սպիտակ յեգիպտացորենը: Այս դեպքում յուրաքանչյուր տընտեսութիւն պետք է զբաղվի նրա բարելավմամբ, ինչպես նկարագրված է այս գրքում:

10. Յանելու համար պետք է վաղորոք, դեռ աշնանից, ջոկել ամենալավ հասկերը և նրանց պահել կախված վիճակում ու չոր շենքում:

11. Յանքից առաջ ջոկած հասկերը պետք է ստուգել (ծլելու և բողբոջի ամրութիւնը), իսկ հետո նրանցից ջոկել վերին ու ներքին մասերը:

12. Յեգիպտացորենը պիտի ցանել վաղ, հենց վոր հողը տաքանա այնքան, վոր ապահովվի սերմերի արագ ծլումը: Վոչ մի դեպքում չի կարելի ցանքն ուշացնել:

13. Յանքն անպայման պիտի կատարել շարքացան մեքենայով կամ վաղորոք նշաններ արած դաշտում:

14. Շարքերի և բույսերի միջատարածութիւնները պետք հավասար լինեն 50—60 սանտիմետրի:

15. Սերմերի հողում յեղած խորութիւնը պետք է լինի վոչ պակաս, քան 8—10 սանտիմետր:

16. Առաջին քաղհանը պետք է կատարել շուտով, ծիւերը լիովին յերկալու դեպքում:

17. Յերկրորդ քաղհանը կատարել հարկավոր է առաջինից 8—10 որ հետո:

18. Յերկրորդ շարքաբացման հետ միասին անպայման պիտի կատարել առաջին քաղհանը՝ 7 սանտիմետր խորութեամբ և ձեռքի քաղհանը—յեգիպտացորենի բույսերի շուրջը:

19. Ամբողջ ամառվա ընթացքում անհրաժեշտ է կատարել յերկու կամ յերեք քաղհան այնպես, վորպեսզի յեգիպտացորենի դաշտը միշտ գերծ լինի մոլախոտերից և հողը փխրուն լինի: Ամեն մի հեռակալ քաղհանը պիտի կատարել ավելի յերեսանց, քան նախորդը և վորպեսզի վերջին քաղհանն ունենա վոչ ավելի, քան 2-3 սանտիմետր խորութիւն:

20. Յեգիպտացորենի աճման ժամանակ նրա վրա հարձակվում են շատ վնասատուներ, վորոնք պակասեցնում են բերքը: Ազգային շրջաններում յեգիպտացորենի գլխավոր թրշնամիները հանդիսանում են թռչունները, խոմյակները, յեգիպտացորենային թիթեռն և գոլովայան: Յեգիպտացորենի վնասատուների դեմ պետք է անխնա պայքար մղել:

1
43
1
46

« Ազգային գրադարան »

NL0287580

A white rectangular label is affixed to the bottom right of the right page. It features the Armenian text « Ազգային գրադարան » (National Library) at the top, a standard 1D barcode in the middle, and the alphanumeric code NL0287580 at the bottom.

18661

ԳԻՆԸ Ե ԿՈՊ.

41877

3 841-13

պի

Կ 1